

PÍSEMNÍ AKT. DERRIDA A SEARLE O PARAZITICKÉ PERFORMATIVITĚ

MICHAELA FIŠEROVÁ, Katedra mediálních studií, Metropolitní Univerzita Praha, Praha, ČR

FIŠEROVÁ, M.: Writing Act. Derrida and Searle on Parasitical Performativity
FILOZOFIA 73, 2018, No. 1, pp. 63-74

The article introduces handwritten signature as a sort of performative. Contrary to the theory of speech acts, the author proposes to grasp it not as a speech act, but as a writing act inspired by Derrida's deconstructive conception of parasitical iterability of the writing. In this perspective, the writing act is habited by an aporetic double bind, where ontologically "similar" and logically "identical" are pervading. The unsatisfiable metaphysical obligation of the civil identification via signature can be understood only thanks to the aporia of deferred meaning, where the only original is actually the deferral. As the analysis of the well known polemics between Derrida and Searle shows, the deconstructed writing produces writing acts as parasitical performatives, which are far from communicational, citational and identificational claim of Searle's conception of speech acts. Finally, the article proposes a new revision of the differences in performative conception of sign in Austin, Searle, Derrida and Ronell.

Keywords: Signature – Performative – Deconstruction – Speech Act – John L. Austin – Jacques Derrida – John Searle

1. Úvod: sémantický interval. Vlastnoruční podpis je pokládán za „autentickou“ stopou pisatele. Avšak na rozdíl od biometrických stop, umožňujících poměrně snadnou a spolehlivou občanskou identifikaci, podpis není fyzický otisk či punkce z lidského těla. Je to čára, linie ručního písma, která je pokaždé znovu napsaná vlastní rukou pisatele. Z tohoto důvodu bývá podpis pokládán i za původní stopu autorského stylu, charakteristickou pro originální umělecká díla. Nicméně, vlastnoruční podpis není ani umělecké dílo, je to spíše *suplement* uměleckého díla, od něž se očekává, že umožní *identifikovat* autora díla. Ačkoli se od něj očekává obojí současně, vlastnoruční podpis není ani biometrická stopa, ani umělecké dílo.

Domnívám se, že význam podpisu spočívá právě v *sémantickém intervalu* mezi opakovatelným, mechanickým otiskem a neopakovatelným, jedinečným autorským dílem. Tato *mezera* v plné přítomnosti významu je překryta právním požadavkem občanské identifikace, který generuje dvojí – biometrické i umělecké – očekávání. Vlastnoruční podpis je polapen v aporii metafyzických očekávání, podle nichž znamená reprodukovatelnou *identitu atributu* autorského stylu i nereprodukovatelnou *podobnost události* zanechané stopy.

Jak se pokusím ukázat, této ontologicko-sémantické zvláštnosti lze lépe porozumět v perspektivě, v níž je podpis chápán jako *performativ*.¹ Prostřednictvím svého vlastnoručního podpisu pisatel něco dělá, vykovává určitý příležitostní akt: deklaruje své autorství (signování uměleckého díla či dopisu), svůj souhlas (signování petice, charty, bankovní transakce), svůj závazek (podpis smlouvy), svou fyzickou přítomnost (podepsání se na prezenční listinu, udělení autogramu). Neděje se to však řečí, nýbrž písmem. Nestačí jméno vyslovit, je potřeba ho napsat. A nikoliv na stroji či počítači, nýbrž rukou. Proč? Je snad ruční písmo schopné udělat něco, co není schopna provést ani řeč, ani strojové písmo?

Problém, který zde formuluji, je zdánlivě prostý a pro někoho snad i málo „kontroverzní“. Já se však domnívám, že na podpis – jakožto autentický ruční zápis jména – nelze vztáhnout žádnou lingvistickou teorii, tedy ani teorii řečových aktů. Z tohoto důvodu pokládám za potřebné zformulovat důvody pro jeho filosofické promyšlení. Především je potřeba říct, že vlastnoruční podpis je materiální stopou svého původce. Pro svou předpokládanou „autentičnost“ se stává důležitým důkazným materiálem svědčícím o minulé přítomnosti pisatele na místě podpisu. Jakožto materiálně založený důkaz lze podpis nejen použít, ale i zneužít (podpis je právě z důvodu tohoto očekávání padělán, tj. zbaven „autentičnosti“, kterou však předstírá). Falzum tohoto typu lze znalecky odhalit, pokud věříme, že projevy „duše pisatele“ jsou jiné než vlastnosti předloženého ručního písma. Právě touto rekonstrukcí duše pisatele na základě rekonstrukce výrazového stylu jeho psaní, tzv. *písmového obrazu* (Jeřábek 2007, 26-33), se zabývá grafologie. Grafologická psychologie pokládá za „přirozený“ projev jedinečné „duše“ pisatele to, co ve variaci písma spatřuje jako „stejně“. Tyto předpoklady sdílí i soudní písmoznalectví založené na kinematické teorii motorické kontroly (Caligiuri a Mohammed 2012, 50-51), které znalecky rozlišuje pravé a padělané podpisy. Tyto odborné interpretace podpisu vykazují určité metafyzické předpoklady, které činí z podpisu performativ vymykající se teorii řečových aktů.

Abych ukázala, čím se liší řečový akt od písemného aktu, začnu definicí slovně realizovaného performativu z pozice Austina a řečového aktu z pozice Searla. Následně uvedu přehodnocení jejich koncepcí v Derridově četbě, abych na základě polemiky, která z této konfrontace vznikla, ukázala aporii vlastnoručního podpisu z pozice dekonstrukce. Nakonec zvážím limity dekonstrukce pro pozitivní definici písemního aktu. Na základě toho vymezím rozdíly mezi řečovým a písemným aktem a určím charakteristické vlastnosti podpisu jako performativu.

¹ Jak Derrida uvedl v rozhovoru nazvaném *Les arts de l'espace*: „Podepsat se neznámá pouze napsat jméno. Na imigračním formuláři napíšeme jméno, pak se podepíšeme. Podpis je něco jiného než jednoduše napsané jméno. Je to akt, performativ, který používáme k tomu, abychom se k něčemu přiznali a performativně potvrdili, že jsme něco udělali – že je to udělané, že jsem to udělal já. Taková performativita je absolutně heterogenní; je externí všemu, co je v dílu smysluplné. Byla vykonána určitá práce – dělám prohlášení, podepisuji to. Je zde ‚bytí-tam‘ díla, které je víceméně souborem analyzovatelných sémantických prvků. Došlo k události“ (Derrida 2013, 29).

2. Podobné je identické. Derrida představil svou dekonstrukci podpisu (a/nebo signatury)² v článku *Signatura, událost, kontext*, který vyvolal několik rozporuplných filosofických reakcí. Kromě ostré polemiky s J. R. Searlem článek podnítl i pozitivní ohlasy, dokonce až tak pozitivní, že je dnes chápán jako jeden ze zakládajících textů politicky a eticky orientované filosofie *performativity* pojednávající o problematickém utváření genderově normalizovaných subjektů. Tato linie současné filosofie, rozvíjející úvahu o aporetickém vztahu politiky a performativity, nachází svou inspiraci kromě pozdního Foucaulta i v Derridově četbě Austinovy teorie performativu.

Derrida v článku *Signatura, událost, kontext* píše, že podpis je zvláštní případ dvojí závaznosti. Naše metafyzické očekávání od podpisu závisí od *aporie*, která zavazuje pisatele k tomu, aby v každém jednotlivém výkonu podpisu splnil nemožný úkol manuální reprodukce svých předchozích stop. Na jednu stranu, bez opakování by nebyl žádný styl rozeznatelný; na druhou stranu, každý pokus o jeho opakování přináší variace, které styl přesahují a znesnadňují jeho rozeznání. Derridovými slovy: „Výkon podpisu je zcela všední. Avšak podmínka možnosti těchto výkonů je současně – opět – podmínkou jejich nemožnosti, nemožnosti jejich přísné neporušenosti. Aby mohl podpis fungovat jako podpis, tj. aby mohl být čitelný, musí mít opakovatelnou, iterovatelnou, imitovatelnou formu; musí se moci odloučit od jedinečné intence přítomné při jeho vytvoření. Avšak právě tato jeho totožnost, která falšuje jeho identitu a jeho jedinečnost, láme jeho pečeť“ (Derrida 1993, 303).

Metafyzické očekávání konstantního opakování tvaru stop legitimizuje požadavek *identifikace*. Z hlediska metafyziky zákona, vlastnoruční stopa umožňuje identifikovat osobu, která ji zanechala – *podobná stopa* zde může znamenat *identická stopa*. Pokud srovnáme několik verzí podpisu s podpisovým vzorem, grafologové a soudní písmoznačci určí, které verze jsou „ještě dostatečně podobné“ a které jsou „již příliš odlišné“ na to, aby mohly stvrzovat občansko-právní identitu pisatele. Platí pro ně *diskursivní limit podobnosti*, který je *konvenčně stanovený* samými odborníky. V perspektivě dekonstrukce lze říct, že v metafyzice grafologického i písmoznaleckého diskursu je, až po konvenčně stanovený limit, *podobné* pokládáno za *identické*. V podpisu se identita a podobnost navzájem prostupují: podpis sice přečteme vždy *stejně* (interpretace v modu *loga* generuje *totožnost*), napsaný jej ale vidíme pokaždé *jinak* (interpretace v modu *grammé* generuje *podobnost*). Tento dvojí modus čtení *písma* podpisu se stává problematickým, když má být jeho jednotlivá stopa opakována, a když toto opakování má vést nikoli ke konstatování *podobnosti stop*, ale k *identifikaci pisatele*.

Derrida řeší zmíněný problém metafyzického požadavku *opakovat neopakovatelné* i ve vztahu k mystickému původu autority zákona. Jak píše v *Síle zákona* (Derrida 2002),

² Rozlišení signatury a podpisu je pouze věcí českého překladu. Ve francouzštině i v (angličtině) je pro oba české významy jedno slovo, „signature“. Petříčkův překlad Derridova textu z francouzštiny do češtiny jejich spojení rozpojuje a vybírá si v překladu pouze „signaturu“, ač se v textu mluví i o vlastnoručním podpisu. Vzhledem k důležitosti tématu textury – materiality písma – navrhuji opačnou volbu překladu než zvolil Petříček. Francouzské slovo „signature“ překládám jako „podpis“, nikoliv jako „signatura“.

dekonstrukce je aporetickou doménu myšlení obsazující *sémantický interval* mezi právem a spravedlností. Na jednu stranu, spravedlnost, která nemá žádnou dekonstruovatelnou strukturu, je *podmínkou možnosti* samé dekonstrukce. Na druhou stranu, struktura základu zákona, která by měla být dekonstruována, je *možností výkonu* samé dekonstrukce. Dekonstrukce se situuje do intervalu oddělujícího nedekonstruovatelnost spravedlnosti od dekonstruovatelnosti zákona: „právo má snahu uskutečňovat se ve jménu spravedlnosti a spravedlnost chce být zasazena v právu, jež má být ‚enforced‘. Dekonstrukce je vždy mezi obojím“ (Derrida 2002, 30).

Aby promyslel aporetickou autoritu zákona, Derrida navrhuje dekonstruovat aporii, která nás nutí opakovat neopakovatelné, a která zakládá podpis jako znak. Podpis legálně zavádí vztah identity mezi občanské jméno a tvar stopy ručního písma. Jelikož je ale tvarově zakaždým jiný, *podpis prakticky znemožňuje identifikaci pisatele*. Zákon, který nutí občany podepisovat se v souladu s podpisovým vzorem, generuje *pragmatický paradox*: navzdory právnímu nařízení, forma podpisu se nevyhnutelně změní v průběhu všech dalších pokusů o manuální zopakování. V rozporu s tím, co se legálně po pisateli požaduje, formu podpisového vzoru nelze ručně zopakovat, ani nelze zajistit, že pisatel bude v každém podpisu opakovat některé z domnělých „atributů“ svého předchozího psaní: *minulé stopy se nikdy nerovnájí budoucím stopám*. Požadovaný a provedený akt neboli *sémantická univerzalita a ontologická singularita*, zde stojí proti sobě.

Zde se vynořuje otázka, kterou nelze brát na lehkou váhu: pokud nelze dosáhnout identity skrz písmo, jak je možné, že jsme jeho prostřednictvím běžně identifikováni? Jak lze někoho identifikovat na základě toho, co se neustále mění? Lze s jistotou říct, že někdo padělal podpis ve smlouvě? Lze říct, že musí být odsouzen za podvod? Nepohybuje se písemný akt – v závislosti od kolísající větší či menší míry podobnosti s předchozími podpisy – někde mezi těmito dvěma póly podobnosti? Lze tento případ chápat jako Austinův performativ, který byl vyřčen ve „špatné víře“?

3. Tři různé četby Austina. Jak pečlivě vysvětlil Raoul Moati, Derrida i Searle současně obdivují i kritizují Austina, ale každý z jiných důvodů. Je známé, že Searle nenáviděl Derridovu četbu Austina, a že Derrida obrátil jeho agresi ve směšné nedorozumění. Ještě zajímavější je však to, že ani jeden z nich neinterpretoval Austina korektně. Ba co víc, jak ukázal Moati v knize *Derrida / Searle* (Moati 2014), zatím co Derrida desinterpretuje Austina, Searle desinterpretuje Austina i Derridu současně. Vzájemné neporozumění Derridu a Searla lze vysvětlit jejich divergentními způsoby četby Austinova díla. Derrida ve své kritické četbě Austina přehlédl fakt, že Austinovo dílo je až překvapivě blízké jeho vlastní strategii dekonstrukce. Searle, vystupující jako jeden z nejangažovanějších Austinových následovníků, opomenul jeden z důležitých aspektů Austinova díla, který by mu ukázal, že Derridova diseminace je v jistém ohledu bližší Austinově performativitě než Searlova klasifikace řečových aktů. Podívejme se nyní na tuto bizarní sérii desinterpretací; začneme tím, že si stručně připomeneme Austinovu monografii *Jak udělat něco slovy* (Austin 1962).

Austin koncipoval *řečový akt* jako souhrn lokučního, ilokučního a perlokučního aktu. Rozlišil přitom *ilokuční akt*, který definuje jako vytvoření věty v souladu se záměry mluvčího,

od *perlokučního aktu*, jímž chápe účinek, který má vytvořená věta vzbudit u posluchače. Prostřednictvím *performativních sloves* neboli *performativů* (žádat, vyhlášovat, slibovat, křtít atd.) působí *ilokuční síla*, která produkuje *ilokuční formy výpovědi* (žádost, vyhláška, slib, křest atd.).

Ilokuční síla řečových aktů závisí od konformnosti s konvenčními situacemi. Sociální konvence a intence – v nichž se ilokuční a perlokuční akt setkávají – dávají řeči *performativitu*. Austin vysvětluje problém *intence* v performativech tím, že používá příklad „falešného“ slibu. Konkrétně v případě slibu má osoba vyslovující slib určitý záměr, například to, že nedodrží dané slovo. Výpověď „slibuji, že...“ pak není falešná v tom smyslu, že neslibuje, ač konstatuje, že slibuje. Ona totiž *slibuje*, i když slibuje *ve špatné víře*. Z hlediska Austinovy teorie performativů je to chybný krok, *faux pas*, *nezdar*: je zde *pragmatická dvojí závaznost*, založená na disjunkci mezi tím, co se deklaruje, že se děje a tím, co se doopravdy děje. Takový performativ není chybný, ale *nepovedený*. Jak píše Austin, „z tohoto důvodu nazýváme teorii věcí, které mohou být a stát se nepovedenými při příležitosti takových výpovědí, teorií *Nezdarů*“ (Austin 1962, 14). V důsledku svého objevu performativních *nezdarů* se Austinova iterace stává charakteristickou tím, že v ní jde o opakování, které šíří diference a neumožňuje návrat téhož – performativ zakládá nové situace a znemožňuje předvídat každý kontext. Ačkoliv Austin přímo nedefinuje pojem „řečového aktu“, nabízí předběžnou klasifikaci řečových aktů vzhledem k jejich ilokuční účinnosti. Navíc, Austinovo zpočátku pevné rozlišení *performativního* jednání a *konstativního* popisování se ukázalo být vágní. Jelikož i konstativy mohou působit performativně, Austinova klasifikace performativů zůstala jen naznačená. Austin nepokládal za možné vytvořit zcela uspokojivou klasifikaci řečových aktů, tj. *klasifikaci bez výjimky*.

3. 1. Derrida čte Austina. Posuňme se nyní k první dezinterpretaci Austinova díla, kterou představil Derrida v článku *Signatura událost kontext*. Ve své četbě knihy *Jak udělat něco slovy* Derrida vítá Austinovu destabilizaci tradiční opozice pravdivé/nepravdivé v jeho analýze významu slov. Neschvaluje však Austinův posun od pravdivostní ke kontextuální hodnotě:³ Austinova performativita, podle Derridy závislá na kontextech sociálních konvencí, neumožňuje významu opustit kontext garantující plnou přítomnost významu. Derrida spatřuje v „komunikační“ intenci Austinovy teorie performativů projev logocentrismu: „komunikace“ je zde „totálně“ určena kontextem. U Austina může být sloveso pouze performováno jako *hlas* (*logos*) opakovaný ve správném kontextu, nikoliv jako *písmo* (*grammé*), které je diseminováno mimo konvenční kontext. Aby ukázal, že Austin nebral v potaz grafematické predikáty, které již strukturují *logos* v lokuci, Derrida zdůrazňuje, že Austinova analýza vyžaduje kontextuální hodnotu, dokonce hodnotu kontextu určeného vyčerpávajícím způsobem. Proto podle Derridy u Austina není

³ Jak píše Derrida: „Zdá se samozřejmé, že nejednoznačné pole slova ‚komunikace‘ může být masivně redukováno limity toho, co se nazývá kontext (a poznamenávám, zase v závorkách, že právě této komunikace se bude týkat problém kontextu a otázka přesného určení toho, jak se obecně písmo vztahuje ke kontextu)“ (Derrida 1977, 2).

možná neredukovatelná polysémie, ani „diseminace“ přesahující horizont jednoty významu: „dlouhý seznam ‚nezdarů‘, které ve své různosti můžou ovlivnit performativní událost, se vždy vrací zpět k prvku, v němž Austin spatřuje totální kontext“ (Derrida 1977, 14). Na rozdíl od Austinovy *kon-textuální performativity řeči* Derrida se ve svém pojetí performativu zaměřuje na *pan-textuální performativitu písma*.

Druhý problém, který Derrida spatřuje v Austinově teorii, spočívá v možnosti „citovat“ každou performativní výpověď. Podle Derridy je u Austina tato možnost tak „abnormální, parazitická, že zakládá určité zmírnění či agonizované podléhání řeči, od kterého bychom se měli striktně distancovat a které bychom měli rezolutně ignorovat“ (Derrida 1977, 16). V Derridově četbě Austin odmítá parazitickou citaci jako *nebezpečný suplement*, zatím co by ji měl přijmout jako případ metafyzicky nevyhnutelné „obecné iterability“, bez níž by nebyl žádný performativ „zdařilý“. V této linii úvahy Derrida dochází k „paradoxnímu, ale nevyhnutelnému závěru – zdařilý performativ je nutně ‚nečistý‘ performativ, abych použil slovo, které navrhl Austin, když si uvědomil, že žádný ‚čistý‘ performativ neexistuje“ (Derrida 1977, 17).

3. 2. Searle čte Austina a Derridu. Druhá desinterpretace Austinovy koncepce řečové performativity se objevuje v četbě jeho stoupence Searla. Ke konci knihy *Jak udělat něco slovy* (Austin 1962) se Austin vzdal teorie performativů, protože došel k závěru, že i konstativy jsou vlastně performativy. Proto nahradil teorii performativů teorií řečových aktů. Ve snaze zdokonalit Austinovo dílo se Searle pokusil o klasifikaci řečových aktů. Jeho prvním záměrem je „rozvinout odůvodněnou klasifikaci ilokučních aktů do určitých základních kategorií nebo typů. Zodpovědět otázku: Kolik je druhů ilokučních aktů?“ (Searle 1979, 1) Jeho druhým záměrem je pak „zhodnotit Austinovu klasifikaci a tím ukázat, v jakých ohledech je adekvátní a v jakých je neadekvátní“ (Searle 1979, 1). Obzvláště v *Řečových aktech* si Searle připravuje půdu pro celkovou analýzu řečových aktů, založenou na jeho obecné teorii pravidel, významů a faktů.⁴

Tento dvojí záměr ukazuje, že Searle nevěnoval pozornost Austinově pochybnosti o možnosti vytvořit zcela uspokojující klasifikaci řečových aktů. Navíc, Searle tvrdí, že význam výpovědi určuje pouze soubor pravdivostních podmínek na pozadí konvenčních předpokladů a praktik. Komunikační kontext je ohraničen intencí: „jelikož význam je vždy derivován z intencionality, kontextuální závislost není eliminovatelná“ (Searle 1980, 231). Oproti Austinovi se u Searla zodpovědnost za úspěšnost řečových aktů přesouvá od ilokuce k perlokuci, tj. mluvčího k adresátovi, který má být schopen rozeznat komunikační úmysl mluvčího⁵ a tím eliminovat *nezdar*, na který upozornil Austin.

⁴ Podle Smitha „Searlův přínos spočívá v tom, že posílil Austinovu ideu obecné teorie řečových aktů tím, že ji z katalogizačního stadia posunul dál a poskytl teoretický rámec, v němž by měly být tři dimenze výpovědi, významu a akce, zapojené do řečových aktů, chápány jako vzájemně sjednoceny“ (Smith 2003, 6).

⁵ Jak píše Kamhal: „Searlova teorie řečových aktů se od Austinovy odlišuje především v tom, že úspěšnost ilokučních aktů nevysvětluje tím, že mluvčí jedná v souladu s příslušnou ‚konvenční procedurou‘, ale tím, že adresát rozezná mluvčího úmysl, mluvčího strukturovanou intenci“ (Kamhal

To je také hlavní důvod proč Searle rezolutně odmítá Derridovo zpochybnění role kontextu a komunikace, jako i Derridovu vstřícnost k *parazitické* suplementaritě písma. Toto Searlovo hledisko, sepsané v kritické odpovědi Derridovi, v článku *Reiterace difference* původně publikovaném v časopise *Glyf*, podnítilo Derridu k napsání vlastní odpovědi na Searlovu odpověď, kterou nazval *Limited Inc abc...* Tato jejich polemická výměna byla posléze publikována knižně pod názvem *Limited Inc* – s výjimkou původního kritického článku John R. Searla, který nedal souhlas s jeho opakovanou publikací. Graff, editor knihy *Limited Inc*, připomíná Searlovo tvrzení, že citování znamená konvenční kontextuální opakování, umožňující komunikaci prostřednictvím řečových aktů. Podle Searla nelze opustit komunikaci ve prospěch diseminace: právě autentická, ne-parazitická „terabilita lingvistických forem umožňuje a je nutnou podmínkou jednotlivých forem intencionality, které jsou charakteristické pro řečové akty“ (s. 208)“ (Graff 1988, 27).

Domnívám se, že tyto výtky mívají svůj cíl především proto, že Searle nechápe pozitivní význam *roubování* v dekonstruovaném *písmu*, které je od dekonstrukce neoddělitelné. Derrida a Searle si od začátku nerozumí, protože každý mluví o jiné citaci a o jiném *písmu*. Jejich spor ukázal důležitý rozdíl nejen mezi Searlem a Derridou, ale i mezi Austinem a Derridou, především pokud jde o jejich přístup k objevu *pragmaticky nepravdivé výpovědi*, kterou lze chápat jako *pragmatický paradox*. Zmíněný objev je principiální pro oba autory, ačkoli jejich reakce jsou divergentní: zatím co Austina vede k tomu, aby zastavil další vývoj své koncepce řečových aktů, Derridu inspiruje k dalšímu konstruování dekonstrukce. Pro Derridu je *parazitismus písma* nevyhnutelný: odkazovat k „písmu v empirickém smyslu slova je jen jednou z modalit globálnějšího parazitického řádu“ (Moati 2014, 117).

Zatím co Austin pokládá *nezdár* za překážku pro svou koncepci performativu, Derrida chápe *aporii* jako cíl, který se pokouší opakovaně dosahovat pomocí dekonstrukce. Derridova *aporie* diseminace valorizuje nerozhodnutelnou dvojí závaznost protirečivého performativu, který performuje nerealizovatelný záměr, a který Austin nazval *nezdár*. Derrida dekonstruuje právě tuto nemožnost deklarované autorské intence ve všech svých četbách jiných filosofů. Pokud jeho dekonstrukce, reaktivována zmíněnou aporií, přináší vůbec nějakou pozitivní teorii významu, nejspíš to bude teorie *parazitického performativu*.

4. Parazitický performativ. Performativní *mobilizaci písma*⁶ v dekonstrukci lze ukázat na příkladu Derridova přístupu k podpisu jako události, kdy opouštíme ontologii spjatou se *signifikací* a její plnou přítomností významu. Jak píše Derrida v *Platonově lékárně*, jeho chápání *generalizovaného psaní*, charakteristického diseminací stop, opouští binární opozice písmo/hlas, pravda/lež. Dekonstrukce je četbou textů nikoli ve smyslu četby *loga*,

2007, 271).

⁶ Moati velmi přesně uvádí, že dekonstruovat znamená vystavit legální logiku přítomného významu *hravé destabilizaci*, procházející napříč nekonečnou iterací znaků, vždy již předem naroubovaných na kontexty unikající pozornosti mluvčího, který je používá. Ani tyto kontexty však nesaturují význam znaků, které „můžou pokračovat v tvorbě smyslu, v performování, *nad rámec každé záměrné blíže určené mobilizace*“ (Moati 2009, 69).

nýbrž ve smyslu četby *grammé* – to, co čte, je metafyzicky konstruovaná *textura* textu (Derrida 1972, 79). Odtud *aporie opakování*: opakování je to, bez čeho by nebyla *pravda*. Jenomže, právě opakování je pohybem *ne-pravdy*, *ne-identity*, přítomnosti toho, co se ztrácí, samo se rozptyluje, multiplikuje se skrz *mimésis*, *fantasmata*, *simulakra*. Opakování produkuje identitu v logice, ale diferenci v ontologii, kde je vhodnější mluvit o *iteraci* neboli *variování v grafice suplementarity*.⁷

Zde je důležité zmínit, že v dekonstruktivní praxi *robouvání*, např. v posunu v definici metafyzického pojmu *písma*, se z pohledu Derridy „zdá být nutné provizorně a strategicky zachovávat *staré jméno*“ (Derrida 1993, 303). Právě tato *paleonymie* umožňuje komunikovat *skrz* písmo: „Ponecháme-li tomuto novému pojmu jeho staré jméno písma, podržujeme strukturu roubu, přechod i přílnutí, které jsou nezbytné k tomu, aby bylo možno účinně *intervenovat* v historicky ustaveném poli“ (Derrida 1993, 304). Filosofie, včetně dekonstrukce, nemůže totiž přežít mimo metafyziky. Totální emancipace ve vztahu k metafyzice není možná. Pokud chce být dekonstrukce schopna tvůrčí rezistence vůči logocentrismu, musí se smířit s rolí jeho *parazita*. Staré pojmy metafyziky nelze vykořenit, ani je nahradit novými. Jediné, co s nimi lze provádět, je *roubování*, *parazitování* na metafyzickém významu.

Tuto Derridovu pozici následuje americká dekonstruktistka Avital Ronellová, která ukazuje ontologický problém neopakovatelnosti události na příkladu aporetické verifikační funkce testování. Pokud testu připisujeme schopnost ověřit vlastnosti určitého objektu (nebo subjektu), vytvoříme *test* jako modelovou situaci, v níž se domníváme, že postihneme reprezentativní reakce a jejich prostřednictvím i reprezentativní vlastnosti zkoumaného. Očekáváme, že jsme schopni testem vygenerovat událost, která bude stejná jako každá další událost, v níž se bude testovaný objekt (nebo subjekt) chovat stejně. Něco takového však ontologicky provést nelze, protože žádná událost se nezopakuje a vlastnosti testovaného se nikdy neprojeví stejně. Z těchto důvodů Ronellová ukazuje, že identifikační logické nároky na ontologii, které legitimizují praxi testování, nelze žádným testem plně uspokojit. V knize, která má ambivalentní název *The Test Drive*, přeložitelný jako *Zkušební jízda* i jako *Posedlost testováním*, Ronellová doslova píše, že „pravdu nelze dogmaticky tvrdit, nýbrž je nutné ji pokaždé potvrdit, produkovat její vlastní oprávnění, ‚podstoupit test své pravdy‘. Ontologicky vzato, pravda je vůči sobě sekundární, protože pouze test má právo rozhodnout a potvrdit pravdu, která se mu musí nejprve podrobit. *Logos*, pojem, dluží svou autoritu vyšší autoritě: testu“ (Ronell 2005, 25). Stejně jako zákon, i test parazituje na jedinečné události. Čerpá z ní svou materialitu. Autorita řádu proměňuje materialitu v idealitu, která se však z materiality živí, buduje se z ní, jak rovněž ukazuje Judith Butlerová (Butler 2013, 129).

⁷ Jak uvádí sám Derrida, „Opozice mezi pravdou a nepravdou je zcela pochopená, *vepsaná* do této struktury či tohoto generalizovaného psaní. Pravda i nepravda jsou druhy opakování. A opakování není možné bez grafiky suplementarity, která z nedostatku úplné jednoty supluje jinou jednotu, která ji přichází vystřídat, a která je dostatečně stejná i dostatečně jiná na to, aby ji mohla přidáním nahradit“ (Derrida 1972, 210).

Zmíněná autorita testu zakládá rozdíl mezi řečovým a písemným aktem v tom smyslu, že na rozdíl od řečového aktu, písemný akt se spojuje s metafyzickým očekáváním „identifikace“ pisatele skrz očekávání „autentičnosti“ jím zanechané stopy. Identita pisatele se tedy určuje dodatečně, v nepřítomnosti pisatele. Pokud máme za to, že se „opravdu“ podepsal vlastní rukou ten, jehož jméno je čitelně napsáno vedle podpisu, vyhlásíme daný podpis za „pravý“. Autentičnost takto provedeného řečového aktu se znalecky netestuje. Ačkoliv i v řečovém aktu dochází k „dělání“ ve smyslu „padělání“, řečový akt má status nikoliv lži, nýbrž „nezdaru“. Nezdaru nastává, když je řečový akt vysloven „ve špatné víře“. Pro Austina tím řečový akt není proveden úspěšně: slovy děláme něco jiného než bychom měli, o zdaru či nezdaru však rozhoduje pouze svědomí mluvčího. Austinův *nezdar* řečového aktu proto není *neautentičností* písemného aktu, který se musí podrobit znaleckému testu. Vyhlášení výsledku testu autentičnosti písemného aktu podpisu probíhá formou řečového aktu, který obvykle provází série dalších řečových aktů: identifikování padělatele, vyhlášení padělatele vinným, určení trestu za zločin atd. Písemný akt lze tedy testovat a výsledek testu převést v řečové akty, jimiž můžeme pisatele vyhlásit vinným z padělání a odsoudit ho za podvod. Písemný akt v tomto smyslu vyvolává řečové akty, které určují a distribuují jeho další účinky.

5. Závěr: etické nároky parazitů, přízraků a roubů. Ve smyslu výše řečeného navrhuji chápat Derridův *písemný akt* jako dekonstruktivně *naroubovaný* na Austinově řečovém aktu. Písemný akt *jakožto rouba* současně přesahuje i vyvolává řečový akt. Z důvodu splývání konstativů a performativů a také na základě objevu performativního *nezdaru* Austin deklaruje nemožnost sestavení úplné klasifikace řečových aktů, tedy i nemožnost sestavení uspokojivé komunikační teorie. Derrida tuto skutečnost u Austina přehlédl, když mu připisoval ambici formulovat teorii řečových aktů jako teorii komunikace. Nicméně, Derrida navazuje na Austinův objev *nezdaru* ve své koncepci *aporie*, neboli pragmatického paradoxu. Rozdíl je ale v tom, že Derrida performativní *nezdar* dekonstruktivně obrací v performativní *nevyhnutelnost*, kterou chápe jako *akt diseminace* (grammé) a kterou klade do opozice vůči metafyzickým nárokům *aktů komunikace* (logos). Akt i performativita tedy zůstává, u Derridy se však mění z *řečového nezdaru* v *písemní nevyhnutelnost*, přičemž zde nejde o kritiku teorie řečových aktů, ale o její *pokračování v převrácení*. Právě v tomto *pokračování, proměňujícím jednotlivý filosofický problém v obecné pravidlo metafyzického působení*, spočívá Derridovo *roubování* – problém performativního *nezdaru* v *řeči* se zde proměňuje v performativní *nevyhnutelnost* v *písmu*. Derridova performativita písemního aktu je ve své generalizaci „nevyhnutelnosti nezdaru“ principiálně nesamostatná, *naroubovaná* na Austinově performativitě „nezdaru“ řečového aktu.

Dekonstruovaný podpis je *přízrak* svého pisatele, který „musí současně zůstat i zmizet, zůstat, aby zmizel, nebo zmizet, aby zůstal. Důležité je, že *to musí dělat, být nedostačtečný*. Musí, neúspěšně, *mizejíc zůstat, musí muset zmizet*, mít simultánní a dvojitý požadavek, dvojitá a protirečivý postulát, *dvojitá závaznost, double bind (...)*“ (Derrida 1984, 57). Podpis je aporetický *přízrak nerozhodnutelného* (Derrida 2002, 31), od něhož se očekává,

že se znovu objeví v tom samém kontextu, ale který se nikdy nevrátí jako graficky stejný, protože je ontologicky nemožné navrátit se do *toho samého* kontextu. Pronásledování odloženého významu přivádí Derridu k tomu, že situuje své vlastní myšlení nikoliv mimo, nýbrž *na okraje* metafyziky plné přítomnosti významu. Tyto okraje vymezují jediný Derridou akceptovaný „kontext“: četba dekonstrukce je limitována „totálním kontextem“ metafyziky plné přítomnosti významu.

Jako takový, podpis existuje pouze v *mezeře* mezi znaleckým očekáváním autentičnosti vlastnoruční stopy, kterou lze navíc testovat z hlediska stylové „přirozenosti“ za účelem identifikace „pravého“ pisatele, a nevyhnutelným praktickým produkováním difference v každém jednotlivém aktu podepsání se. V této mezeře mezi hledanou domnělou identitou a realizovanou nevyhnutelnou diferencí je místo Derridovy *différance*, rozdíl, který je patrný pouze v *písmu*, nikoliv v *hlasu*. Ačkoliv občanské jméno podepsaného je to samé, jeho zápis nikoliv. Navzdory deklarované právní suverenitě podpisů, žádný podpis ji nikdy nedosáhne. Podobnost jednotlivých stop se bude nekonečně blížit identitě, bude se jí snažit přiblížit, *jak to jen bude možné*. V průběhu performativního aktu podpisu se pisatel stává *identickým* se svým občanským jménem, ale dělá to graficky *pokaždé trochu jinak*. Podpis je proto generalizovanou nepřirozeností ručního psaní, *nevyhnutelným nezdar*, který je paradoxní podmínkou možnosti *performativity písma*. Austinův zvláštní *nezdar* v řeči se u Derridy stává generalizovanou *aporii* v písmu, neoddělitelnou od metafyzického myšlení.

Nicméně, pokud bychom chtěli pozitivně vyřešit problém podpisu jako performativu, jenž navrhuji nazvat *písemným aktem*, museli bychom vystoupit z této Derridovy aporie – z principiální neřešitelnosti výše uvedeného problému a z nemožnosti naplnit význam performativu jako takového. Derridův etický způsob myšlení, volající po respektu vůči odloženému významu, nás totiž k žádnému řešení problému nepřivádí, pouze poukazuje na nebezpečí totalitarismu skrývající se v jakémkoliv radikálním řešení problému. Další potíž s dekonstrukcí je ta, že Derrida opakovaně konstatuje nemožnost opustit metafyziku a překonat sdílený význam v jeho „plné přítomnosti“, protože náš jazyk je metafyzický a jako takový neumožňuje jiné chápání významu než metafyzické, odehrávající se v konstruované „věčné přítomnosti“ zákonů a zákonitostí. Derridova aporie nemá a nemůže mít řešení, je melancholickým myšlením přinášejícím představu nevyhnutelné pasti, z níž sice nelze uniknout, ale o které je přesto z etických důvodů potřeba promluvit.

Ponechme si tedy z Derridovy etiky významu pouze volání po (metafyzickému násilí odporující) *skromnosti* v našem metafyzickém očekávání od všech těchto tradičních filosofických nástrojů a pokusme se nyní formulovat rozdíl mezi řečovým a písemným aktem *pozitivně*, s pomocí metafyzicky přijatelných definic a kritického myšlení. V takovémto pojetí je písemný akt performativem, který konvenčním způsobem umožňuje změnit stav věcí v události, v níž je proveden. V tomto ohledu se neliší od řečového aktu, jak jej formulovat Austin (nikoliv Searle). Jejich zásadní odlišnost však spočívá v tom, že písemný akt je zcela jedinečnou událostí, zanecháním neopakovatelné „autentické“ *stopy ručního psaní*, která se však současně zvykne chápat jako projev autenticity *stylu*, neboli *rukopisu* pisatele. Toto rozporuplné *dvojí pojetí autenticity* podpisu je v odborných diskurzech

o podpisu zahlazováno ve prospěch druhého pojetí autenticity podpisu jako rukopisního projevu pisatele. Podpis jako performativ je tedy dvojí: jeden je *písemní akt*, který je po každé nevyhnutelným nezdarem, jak správně ukázal Derrida, druhý je *projev rukopisu*, který je vždy zdárným performativem, v němž se plně projevuje pisatelova nezaměnitelná *duše*, jak ukazují legitimní znalecké předpoklady. Podpis takto metafyzicky *vyjadřuje duši* svého pisatele, a to jak v psychologické grafologii, tak v soudním písmoznalectví, kde se právě na základě tohoto předpokladu rozlišuje mezi pravými a nepravými podpisy a kde se označují padělatelé jako pachatelé trestné činnosti v procesu soudního řízení.

Odpověď na úvodní otázku, jestli je písemní akt zvláštní tím, že ruční písmo je schopné udělat něco, co není schopna provést ani řeč, ani strojové písmo, je tedy pozitivní. Vlastnoruční písmo je schopné generovat metafyzické očekávání *autentičnosti*. Není to však očekávání autentičnosti ve smyslu radikální jedinečnosti a neopakovatelnosti *stop* písma, na kterou poukázal Derrida, nýbrž očekávání autentičnosti ve smyslu opakovatelnosti „přirozeného“ *stylu* písma samým pisatelem (a nikým jiným), které předpokládá znalecký diskurs. Metafyzické očekávání „autentičnosti“ *stop* ručního písma stojí na znalecké víře v to, že pisatel nevyhnutelně „přirozeně“ *vyjadřuje svou duši* v každém projevu *stylu* svého rukopisu.

Pokud by takto založená znalecká sémiotika „přirozenosti“ a „autentičnosti“ rukopisního stylu přijala etické poselství dekonstrukce, znamenalo by to pokusit se podržet podobnost jakožto podobnost a nenutit ji být totožností. Znalecké řečové akty by měly v souladu s tím vyhlášovat *podobnost* pisatele, nikoliv jeho *identitu*. V praxi podepisování dochází totiž k *iteraci stop*, nikoliv k *opakování vzoru*: v každém dalším podpisu styl nelze *vyjadřovat*, styl lze pouze *generovat*. Styl je procesuální, nehotový. Nevyjadřuje ani neprojevuje již hotový duševní vzor, nýbrž se průběžně skládá a dourčuje s každým dalším písemním aktem. V tomto ohledu je Derridova perspektiva přínosná tím, že uvádí aporii *parazitického performantivu*, který je produkován jako rekognice a současně jako transgrese konstruované identity. Legální praxe podepisování, inspirovaná etikou dekonstrukce, by měla zohlednit tuto *mezeru* mezi legislativním pojetím pisatelova *stylu* jako konstantně se opakujícího identifikačního gesta a jeho nevyhnutelnou transgresí v každé jednotlivé *stopě*, dané proměnlivým pohybem píšící ruky.

Literatura

- AUSTIN, J. L. (1962): *How To Do Things With Words*. Oxford: Oxford University Press.
BUTLER, J. (2013): *Dispossession: The Performative in the Political. Conversations with Atena Athanasiou*. Cambridge: Polity.
CALIGIURI, M. P., MOHAMMED, L. A. (2012): *The Neuroscience of Handwriting. Applications for Forensic Document Examination*. New York: CRC Press.
DERRIDA, J. (1972): *La dissémination*. Paris: Seuil.
DERRIDA, J. (1977): *Limited Inc*. Evanston: Northwestern University Press.
DERRIDA, J. (1984): *Signéponge. Signsponge*. New York: Columbia University Press.
DERRIDA, J. (1993): *Texty k dekonstrukci*. Bratislava: Archa.
DERRIDA, J. (2002): *Síla zákona*. Praha: Oikoyemnh.

- DERRIDA, J. (2013): *Penser à ne pas voir. Écrits sur les arts du visible 1979-2004*. Paris: Éditions de la Différence.
- GRAFF, G. (1988): Summary of "Reiterating the Differences". In: GRAFF, G. (ed.): Derrida, J.: *Limited Inc*. Evanston: Northwestern University Press.
- JERÁBEK, J. (2007): *Grafologie. Více než diagnostika osobnosti*. Praha: Argo.
- KAMHAL, D. (2007): Filozofia jazyka a jej metody podľa J. R. Searla. In: Searle, J. R.: *Rečové akty*. Bratislava: Kalligram.
- MOATI, R. (2009): *Derrida/Searle. Déconstruction et langage ordinaire*. Paris. PUF.
- RONELL, A. (2005): *The Test Drive*. Chicago: University of Illinois Press.
- SEARLE, J. R. (1979): *Expression and Meaning. Studies in the Theory of Speech Acts*. New York: Cambridge University Press.
- SEARLE, J. R. (1980): The Background of Meaning. In: John R. Searle – Ferenc Kiefer – Manfred Bierwisch (eds.): *Speech Act Theory And Pragmatics*. Dordrecht: D. Reidel, 221-232.
- SMITH, B. (2003): John Searle: From Speech Acts to Social Reality. In: Smith, B. (ed.): *John Searle*. New York: Cambridge University Press, 1-33.

Tato publikace je součástí výzkumního grantu GAČR GP14-14237P – *Dekonstrukce podpisu: metafyzická dimenze legální mediační politiky*.

Michaela Fišerová
Metropolitní univerzita Praha
Učňovská 100/1
190 00 Praha 9
Česká republika
e-mail: michaelafiserova@yahoo.fr